

АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ ДЛЯ СТОМАТОЛОГІВ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

За редакцією

*засл. діяча науки і техніки України, академіка Української академії наук,
доктора мед. наук, проф. Я.І. ФЕДОНЮКА*

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 28.706

УДК 611

А 64

Авторський колектив:

Я.І. Федонюк, М.В. Юшак, І.Є. Герасимюк, І.І.Боймиструк,
Л.Я. Федонюк, А.М. Пришляк, П.П. Флекей, Л.С. Білик, А.Л. Білик,
Р.В. Говда, А.В. Гантімуров, С.І. Яворська

Рецензенти:

Завідувач кафедри анатомії людини Української медичної
стоматологічної академії, доктор мед. наук,
професор *Шерстюк О.О.*;

Завідувач кафедри ортопедичної стоматології ВНЗ Тернопільський
державний медичний університет ім. І.Я.Горбачевського, доктор мед. наук,
професор *Черкашин С.І.*;

Завідувач кафедри стоматології факультету післядипломної освіти лікарів
Івано-Франківського національного медичного університету, заслужений діяч науки
і техніки України, доктор мед. наук,
професор *Рожко М.М.*

АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ ДЛЯ СТОМАТОЛОГІВ.

А 64 Навчально-методичний посібник до практичних занять. —
Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2011. — 576 с.

ISBN 978-966-10-1557-8

Посібник містить короткі сучасні дані про будову фізичного тіла людини.
Його особливістю є те, що він стисло охоплює всі розділи анатомії людини, має не-
великий розмір та значний обсяг конкретної інформації.

Опис анатомічних утворів супроводжується латинською мовою, їх назви неоднора-
зово повторюються, що дає можливість студенту краще їх запам'ятати.

Латинські терміни подані у підручнику згідно з українським стандартом Міжнародної
(Сан-Паулу) анатомічної номенклатури (Київ, 2001).

Матеріал підручника викладений згідно із новою навчальною програмою з анатомії
людини, створеною на засадах Болонської декларації в кредитно-модульній системі ор-
ганізації навчального процесу.

Посібник може бути корисним для студентів стоматологічного та медичного факуль-
тетів — як основа знань з анатомії людини; для студентів стоматологічного факультету
— як посібник, що містить розширений розділ про будову зубів; для студентів фарма-
цевтичного факультету — оскільки подає стислий опис основних анатомічних структур
будови тіла людини; для студентів факультетів, що вивчають загальну анатомію люди-
ни, і для лікарів — що дає можливість їм пригадати будову організму людини.

ББК 28.706

УДК 611

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва*

ISBN 978-966-10-1557-8

© Навчальна книга — Богдан,
майнові права, 2011

АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ ДЛЯ СТОМАТОЛОГІВ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

За редакцією

*засл. діяча науки і техніки України, академіка Української академії наук,
доктора мед. наук, проф. Я.І. ФЕДОНЮКА*

ПЕРЕДМОВА

Курс анатомії людини, що має свої специфічні ознаки, є одним із найскладніших предметів у системі медичної освіти. Студенти за короткий час повинні запам'ятати велику кількість анатомічних термінів українською та латинською мовами, зрозуміти та завчити особливості будови анатомічних структур. Процес вивчення анатомії людини, що насичений значною кількістю фактичного матеріалу, звісно, не легкий, але надзвичайно необхідний для подальшого вивчення медичних дисциплін.

У більшості випадків, особливо на початку вивчення предмета, важко засвоїти значну кількість фактичного матеріалу, але для подальшого вивчення ряду медичних дисциплін — це необхідно. Тому головною метою цієї праці стало доступне для розуміння та для запам'ятовування викладення необхідного матеріалу у вигляді конспекту.

Невеликий розмір та значний обсяг конкретної інформації — одна з пере-

ваг нашого видання. Даний стислий підручник з анатомії людини для стоматологів є сучасним за науковим змістом, де анатомічні терміни подані згідно з українським стандартом Міжнародної анатомічної номенклатури (Сан-Паулу, 1997), прийнятим у Києві в 2001 р., та Міжнародною гістологічною номенклатурою (українсько-англійсько-латинський словник термінів з цитології, гістології та мікроанатомії) — Львів, 2001.

Цей посібник відповідає європейським вимогам викладання анатомії і узгоджений із новою навчальною програмою з анатомії людини для стоматологів.

При викладенні фактичного матеріалу, який написаний стисло, у зручній для читання і сприйняття формі, звертається увага на функціональну роль анатомічних структур. Деякі розділи, що важко засвоюються студентами, розширені. Кожна анатомічна структура супроводжується латинською назвою, яка повторюється неодноразово в тексті. Таке повторення латинською мовою анатомічних термінів, на нашу думку, сприяє їх кращому запам'ятовуванню.

Цей конспект до практичних занять з анатомії людини є хорошим повторенням основ медичних знань для стоматологів, а також для пересічного читача, оскільки він містить всі основні анатомічні структури будови тіла людини, а студенту дасть можливість запам'ятати основний фактичний матеріал.

Як правило, підручники з анатомії людини для стоматологів є громіздкими, детально описують форму, будову і функцію складових тіла людини.

Ми пропонуємо студенту матеріал у вигляді конспекту (витягу) про будову тіла людини, з детальним аналізом будови зубів, який дасть можливість вивчити основні аспекти складових людського організму, їх функціональні можливості.

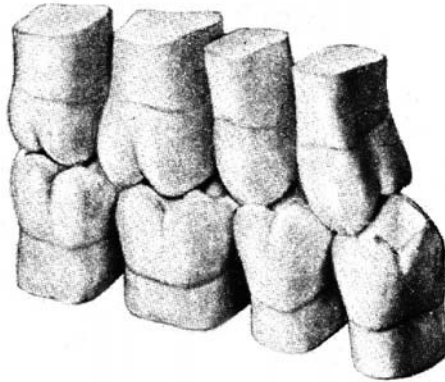
Природно, що для більш детального вивчення анатомії людини стоматологами та висвітлення “конкретних цілей” і “змісту теми” потрібно користуватись традиційними підручниками з анатомії та атласами, на які даний навчально-методичний посібник не претендує.

Окклюзія (occlusio)

Нижня щелепа (mandibula) може переміщатися стосовно нерухомої верхньої щелепи (maxilla) завдяки рухливому зчленуванню — скронево-нижньощелепним суглобам (articulationes temporomandibulares), правому і лівому.

Нижня щелепа (mandibula) приводиться в рух завдяки скороченням жувальних м'язів (musculi masticatorii), що забезпечують її опускання, висування, підняття і зсув у сторони та у вихідне положення. Скорочення жувальних м'язів (musculi masticatorii) веде до зсуву нижньої щелепи (mandibula) стосовно верхньої щелепи (maxilla) в одному з напрямів: вниз, вгору, вперед, назад, вправо, вліво. Узгоджене скорочення цих груп м'язів забезпечує складне просторове переміщення нижньої щелепи (mandibula) під час артикуляції (мова, міміка) та приймання їжі.

Під терміном “артикуляція” розуміють усілякі просторові переміщення нижньої щелепи (mandibula) стосовно верхньої щелепи (maxilla), які здійснюються при участі жувальних м'язів. У мовній артикуляції беруть участь ще м'язи лица (musculi faciei) і язик (lingua).

Мал. 42. Співвідношення оклюзійних поверхонь жувальних зубів при ортогнатії (вид з язикової сторони).

Термін “окклюзія” визначає просторовий зсув нижньої щелепи (mandibula) при обов'язковому збереженні характерних контактів між зубними рядами верхньої і нижньої щелеп (maxilla et mandibula).

Розрізняють центральну, передню та дві бокові, *праву і ліву, оклюзії* (мал. 44).

Окклюзійні рухи нижньої щелепи (mandibula) є різновидністю артикуляції з меншою амплітудою переміщення.

Прикус (occlusio)

Взаєморозміщення зубних дуг, верхньої та нижньої, при змиканні зубів називається прикусом (occlusio). Є фізіологічні та патологічні прикуси.

Фізіологічні прикуси (occlusiones physiologicae):

1) *фізіологічна прогнатія* (prognathia physiologica) — коли верхні різці (dentes incisivi superiores) дещо виступають перед нижніми (dentes incisivi inferiores) та частково прикривають їх (надмірний розвиток верхньої щелепи — maxilla);

2) *фізіологічна прогенія* (progenia physiologica) — якщо нижні різці (dentes incisivi inferiores) розташовуються перед верхніми (dentes incisivi superiores) — надмірний розвиток нижньої щелепи (mandibula);

3) *фізіологічна ортогенія* (orthogenia physiologica) — коли різальні краї передніх зубів верхньощелепної зубної дуги (margines incisales dentium anteriorum arcus dentalis maxillaris) збігаються з різальними краями передніх зубів нижньощелепної зубної дуги (margines incisales dentium anteriorum arcus dentalis mandibularis) — щипцеподібний прикус;

4) *фізіологічна ортогнатія* (orthognathia physiologica) — незначне перекриття різцями верхньощелепної зубної дуги (arcus dentalis maxillaris) нижніх передніх зубів (dentes anteriores inferiores) на 1/3 — ножицеподібний прикус (мал. 42).

Патологічні прикуси (occlusiones pathologicae):

♦ *закритий прикус* — верхні різці (dentes incisivi superiores) виступають вперед і повністю покривають нижні різці (dentes incisivi inferiores);

♦ *відкритий прикус* — між передніми зубами верхньощелепної зубної дуги (dentes anteriores arcus dentalis maxillaris) і передніми зубами нижньощелепної зубної дуги (dentes anteriores arcus dentalis mandibularis) є щілина;

♦ *патологічна прогнатія* — верхня щелепа (maxilla) зміщена вперед;

♦ *патологічна прогенія* — нижня щелепа (mandibula) зміщена вперед;

♦ *трансверзальні, або перехресні прикуси* — неправильне співвідношення між бічними зубами (dentes laterales).

Важливу роль у встановленні взаємовідношення зубних дуг верхньої та нижньої щелеп відіграють перші великі кутні зуби: вони розвиваються першими із постійних зубів і стають направляючими у взаємовідношенні решти зубів.

Аномалії розвитку зубів

Ці аномалії можуть бути наслідком порушення:

♦ **будови зубів:**

⇒ *флюороз* (fluorosis) — недостатність у тканині зуба фтору і кальцію;

⇒ *гіперплазія емалі* (hyperplasia enameli) — емалеві краплі на шийці зуба;

⇒ *гіпоплазія емалі* (hypoplasia enameli) — наявність жовтих або коричневих плям на емалі;

♦ **розташування зубів:**

⇒ *супраоклюзія* (supraocclusio) — зміщення зуба від оклюзійної площини, тобто зуби верхньої щелепи (dentes maxillae) не досягають

♦ шкіру задньої поверхні нижньої третини гомілки і, огинаючи бічну кісточку (*malleolus lateralis*), виходить на тил стопи (*dorsum pedis*) під назвою: бічний тильний шкірний нерв (*nervus cutaneus dorsalis lateralis*), він іннервує:

- ♦ шкіру бічної поверхні тилу стопи;
- ♦ бічну поверхню тилу мізинця.

Великогомілковий нерв (*n. tibialis*) на гомілці іннервує всі м'язи задньої групи і, огинаючи присередню кісточку (*malleolus medialis*) у фіброзному каналі під тримачем м'язів-згиначів (*retinaculum musculorum flexorum*), разом із судинами виходить на підошву (*planta*), де розгалужується на:

- ♦ бічний підошвовий нерв (*n. plantaris lateralis*);
- ♦ присередній підошвовий нерв (*n. plantaris medialis*).

Бічний підошвовий нерв (*n. plantaris lateralis*) проходить в однойменній борозні та іннервує:

- ♦ всі м'язи бічного краю стопи; підошви (*margo lateralis pedis; plantae*);
- ♦ всі міжкісткові м'язи (*mm. interossei*);
- ♦ III і IV червоподібні м'язи (*mm. lumbricales tertius et quartus [III i IV]*);
- ♦ квадратний м'яз підошви (*m. quadratus plantae*);
- ♦ привідний м'яз великого пальця стопи (*m. adductor hallucis*).

Крім того, бічний підошвовий нерв (*n. plantaris lateralis*) іннервує:

- ♦ шкіру присередньої частини підошви (*cutis partis medialis plantae*);
- ♦ підошвову ділянку; поверхню V пальця (*regio plantaris; facies digiti quinti [V]*);
- ♦ бічну частину IV пальця (*pars lateralis digiti quarti [IV]*).

Присередній підошвовий нерв (*n. plantaris medialis*) проходить в однойменній борозні та іннервує:

- ♦ короткий м'яз-згинач великого пальця (*m. flexor hallucis brevis*);
- ♦ відвідний м'яз великого пальця (*m. abductor hallucis*);
- ♦ короткий м'яз-згинач пальців стопи (*m. flexor digitorum brevis*);
- ♦ I і II червоподібні м'язи (*mm. lumbricales primus et secundus [I et II]*).

Крім того, присередній підошвовий нерв (*n. plantaris medialis*) іннервує шкіру:

- ♦ бічної частини підошви (*pars lateralis plantae*);
- ♦ середньої частини підошви (*pars media plantae*);
- ♦ підошвової поверхні I-III пальців (*facies plantaris digitorum primi — tertii [I-III]*);
- ♦ присередньої частини IV пальця (*pars medialis digiti quarti [IV]*).

Загальний малогомілковий нерв (*n. fibularis communis; n. peroneus communis*) відходить від сідничого нерва (*n. ischiadicus*) в бічному напрямку, іннервує:

- ♦ коротку головку двоголового м'яза стегна (*caput breve musculi bicipitis femoris*).

Від загального малогомілкового нерва (*n. fibularis communis; n. peroneus communis*) відходить бічний шкірний нерв литки (*n. cutaneus surae lateralis*), який іннервує:

- ♦ верхньобічну поверхню задньої гомілкової ділянки (*facies superolateralis regionis cruris posterioris*).

У ділянці головки малогомілкової кістки (*caput fibulae*) загальний малогомілковий нерв (*n. fibularis communis*; *n. peroneus communis*) розгалужується на:

- ♦ поверхневий малогомілковий нерв (*n. fibularis superficialis*; *n. peroneus superficialis*);
- ♦ глибокий малогомілковий нерв (*n. fibularis profundus*; *n. peroneus profundus*).

Поверхневий малогомілковий нерв (*n. fibularis superficialis*; *n. peroneus superficialis*) проходить у верхньому м'язово-гомілковому каналі (*canalis musculoperoneus superior*), де від нього відходять м'язові гілки (*tr. musculares*), що іннервують:

- ♦ довгий малогомілковий м'яз (*m. fibularis longus*; *m. peroneus longus*);
- ♦ короткий малогомілковий м'яз (*m. fibularis brevis*; *m. peroneus brevis*);
- ♦ третій малогомілковий м'яз (*m. fibularis tertius*; *m. peroneus tertius*).

Поверхневий малогомілковий нерв (*n. fibularis superficialis*; *n. peroneus superficialis*) виходить на тил стопи двома гілками:

- ♦ присереднім дорсальним шкірним нервом (*n. cutaneus dorsalis medialis*);
- ♦ проміжним дорсальним шкірним нервом (*n. cutaneus dorsalis intermedius*), які іннервують:

♦ шкіру тилу стопи і пальців (*cutis dorsi pedis et digitorum*), за винятком обернених одна до одної поверхонь I-II пальців.

Глибокий малогомілковий нерв (*n. fibularis profundus*; *n. peroneus profundus*) проходить у глибині між передніми м'язами гомілки, іннервуючи їх, і виходить на тил стопи (*dorsum pedis*), де іннервує:

- ♦ м'язи тилу стопи (*musculi dorsi pedis*);
- ♦ шкіру обернених одна до одної тильних поверхонь I-II пальців (*facies dorsalis digitorum primi — secundi* [I-II]).

Куприкове сплетення (*plexus coccygeus*)

Куприкове сплетення (*plexus coccygeus*) формується:

- ♦ куприковим нервом (*n. coccygeus*);
- ♦ передніми гілками IV та V крижових нервів (*rami anteriores nervorum coccygeorum quarti et quinti*).

Куприковий нерв (*n. coccygeus*) виходить із крижового каналу (*canalis sacralis*) у тазову порожнину (*cavitas pelvis*), де він з'єднується з передніми гілками IV та V крижових спинномозкових нервів (*rami anteriores nervorum sacralium quarti et quinti* [IV, V]), утворюючи **куприкове сплетення** (*plexus coccygeus*).

Куприкове сплетення (*plexus coccygeus*) розташоване на передній поверхні куприкового м'яза (*facies anterior musculi coccygei*) та крижово-остьової зв'язки (*lig. sacrospinale*).

Від нього відходить:

- ♦ відхідниково-куприковий нерв (*n. anococcygeus*), який іннервує:
- ♦ шкіру в ділянці куприка та відхідника (*cutis regionis coccygis et ani*);
- ♦ м'язові гілки (*tr. musculares*), які іннервують:
- ♦ куприковий та крижово-куприкові м'язи (*mm. sacrococcygei et m. coccygeus*).

Зміст

Передмова	3
Вступ до анатомії	5
Предмет і завдання анатомії. Методи дослідження в анатомії	5
Основні етапи розвитку анатомії	5
Початкові стадії ембріогенезу людини	8
Анатомічна номенклатура. Осі і площини тіла	11
Система органів руху	12
Вчення про кістки — остеологія	12
Анатомія кісток тулуба	13
Кістки мозкового черепа	18
Кістки лицевого черепа	29
Череп у цілому	37
Очна ямка	37
Кісткова носова порожнина	39
Основа черепа	41
Внутрішня основа черепа	41
Зовнішня основа черепа	41
Крило-піднебінна ямка	43
Скросова ямка	44
Підскросова ямка	45
Особливості черепа новонародженого	45
Кістки верхньої кінцівки	46
Кістки нижньої кінцівки	52
Вчення про суглоби та зв'язки	61
З'єднання хребтового стовпа	65
З'єднання грудної клітки	69
Волокнисті та хрящові з'єднання черепа	72
Суглоби черепа	73
З'єднання грудного пояса	74
З'єднання вільної верхньої кінцівки	74
Суглоби тазового пояса	85
З'єднання вільної нижньої кінцівки	85
Хребтовий стовп	96
Грудна клітка в цілому	98
Таз в цілому	99

М'язова система	102
М'язи спини	105
Фасції спини	113
Спинні ділянки	114
М'язи грудної клітки	116
Діафрагма	121
М'язи живота	124
Передня група м'язів живота	124
Бічна група м'язів живота	124
Задня група м'язів живота	126
Біла лінія живота	127
Піхва прямого м'яза живота	127
Пахвинний канал	128
Ямки і складки на задній поверхні передньої черевної стінки	130
Ділянки живота	130
М'язи голови	131
Ділянки голови	141
М'язи шиї	141
Поверхневі м'язи шиї	142
Глибокі м'язи шиї	145
Бічна група глибоких м'язів шиї	145
Присередня група м'язів шиї	146
Задня група м'язів шиї	147
Топографія шиї	148
Шийна фасція	151
М'язи верхньої кінцівки	153
М'язи грудного пояса	153
М'язи плеча	155
М'язи передпліччя	158
М'язи кисті	163
М'язи тенара	163
М'язи гіпотенара	163
Середня група м'язів кисті	163
Топографія верхньої кінцівки	166
Фасції верхньої кінцівки	167
Піхви сухожилків верхньої кінцівки	170
Сумки верхньої кінцівки	172

Ділянки верхньої кінцівки	172
М'язи нижньої кінцівки	174
М'язи тазового пояса	175
М'язи вільної частини нижньої кінцівки	178
М'язи стегна	178
М'язи гомілки	183
М'язи стопи	187
Топографія нижньої кінцівки	191
Ділянки нижньої кінцівки	199
Вчення про нутрощі	201
Травна система	202
Ротова порожнина	203
Язик	206
Зуби	209
Анатомічні особливості будови постійних зубів	213
Зуби верхньої щелепи	214
Зуби нижньої щелепи	232
Молочні зуби верхньої щелепи	250
Молочні зуби нижньої щелепи	251
Формули і терміни прорізування зубів	253
Зубо-щелепні сегменти	257
Оклюзія	258
Прикус	259
Аномалії розвитку зубів	259
Положення нижньої щелепи	261
Ротові залози	268
Глотка	270
Стравохід	275
Шлунок	277
Тонка кишка	280
Товста кишка	282
Печінка	285
Жовчний міхур	289
Підшлункова залоза	290
Селезінка	291
Очеревина	293
Дихальна система	297

Ніс	297
Гортань	299
Трахея	302
Бронхи	303
Легені	303
Плевральна порожнина	307
Межі легень та пристінкової плеври	308
Середостіння	310
Сечова система	312
Нирки	312
Сечовід	317
Сечовий міхур	318
Жіночий сечівник	319
Статеві системи	320
Чоловіча статева система	320
Яечко	320
Над'яечко	321
Сім'явиносна протока	321
Сім'яний канатик	322
Передміхурова залоза	322
Пухирчаста залоза	323
Цибулинно-сечівникова залоза	324
Калитка	324
Статевий член	325
Чоловічий сечівник	325
Внутрішні жіночі статеві органи	326
Яечник	326
Маткова труба	327
Матка	328
Піхва	330
Зовнішні жіночі статеві органи	330
Жіноча соромітна ділянка	330
Клітор	330
Промежина	331
Тазова фасція	333
Імунна система	334
Загруднинна залоза	336

Кістковий мозок	337
Периферійні органи імунної системи	338
Лімфатичні вузлики шлунково-кишкового тракту	339
Лімфатичне кільце глотки	340
Залози внутрішньої секреції	340
Щитоподібна залоза	341
Прищитоподібна залоза	342
Надниркова залоза	343
Ендокринна частина статевих залоз (яєчко та яєчник)	343
Ендокринна частина підшлункової залози	344
Параганглії	344
Нервова система	345
Спинний мозок	347
Сіра речовина спинного мозку	350
Біла речовина спинного мозку	352
Головний мозок	353
Нижня поверхня півкулі великого мозку	354
Присередня поверхня півкулі великого мозку	357
Довгастий мозок	357
Міст	358
Мозочок	359
Зовнішня будова мозочка	359
Внутрішня будова мозочка	361
Перешийок ромбоподібного мозку	363
Четвертий шлуночок	363
Проекція ядер черепних нервів на ромбоподібну ямку	364
Покрив четвертого шлуночка	367
Середній мозок	367
Сітчасті ядра (ретикулярна формація)	371
Проміжний мозок	371
Таламус	372
Метаталамус	373
Епіталамус	373
Гіпоталамус	373
Порожнича проміжного мозку (третій шлуночок)	376
Шишкоподібна залоза	377
Гіпофіз	378

Кінцевий мозок	379
Півкулі великого мозку	379
Верхньобічна поверхня півкулі великого мозку	380
Присередня поверхня півкулі великого мозку	381
Нижня поверхня півкулі головного мозку	382
Нюховий мозок	383
Обідкова частка	385
Стріопалідарна система	386
Внутрішня капсула	388
Крайня капсула	389
Зовнішня капсула	389
Мозолисте тіло	389
Склепіння	390
Прозора перегородка	390
Передня спайка	391
Кінцева пластинка	391
Морський коник	391
Локалізація функцій в корі великого мозку	392
Проекційні центри	392
Асоціативні центри	392
Бічний шлуночок	393
Провідні шляхи головного і спинного мозку	394
Асоціативні провідні шляхи	395
Комісуральні провідні шляхи	395
Проекційні провідні шляхи	396
Чутливі проекційні провідні шляхи	397
Рухові проекційні провідні шляхи	399
Пірамідні шляхи	400
Екстрапірамідні шляхи	400
Оболони спинного мозку	404
Оболони великого мозку	405
Утворення і шляхи циркуляції спинномозкової рідини	408
Органи чуття	409
Орган нюху	410
Нюховий нерв	411
Орган смаку	411
Загальний покрив	413

Грудна залоза	415
Підшкірний прошарок	416
Орган зору	417
Очне яблуко	417
Ядро очного яблука	420
Додаткові структури ока	421
Зоровий нерв	425
Окоруховий нерв	427
Блоковий нерв	428
Відвідний нерв	428
Орган слуху і рівноваги	428
Зовнішнє вухо	429
Середнє вухо	431
Внутрішнє вухо	434
Присінково-завитковий нерв	438
Завитковий нерв	438
Присінковий нерв	439
Судини і нерви голови та шиї	441
Черепні нерви	443
Трійчастий нерв	443
Очний нерв	444
Верхньощелепний нерв	445
Нижньощелепний нерв	447
Лицевий нерв	449
Язико-глотковий нерв	452
Блукаючий нерв	453
Додатковий нерв	456
Під'язиковий нерв	457
Серцево-судинна система	458
Кола кровообігу	458
Серце	459
Осердя	468
Кровообіг плода	470
Аорта	467
Плечо-головний стовбур	470
Загальна сонна артерія	473
Зовнішня сонна артерія	473

Внутрішня сонна артерія	476
Підключична артерія	478
Хребтова артерія	479
Внутрішня грудна артерія	480
Щито-шийний стовбур	481
Кровообіг головного та спинного мозку	482
Вени	484
Верхня порожниста вена	484
Лімфатичні стовбури та протоки	487
Лімфатичні судини і вузли голови та шиї	489
Низхідна частина аорти	490
Гілки грудної частини аорти	491
Черевна частина аорти	492
Спільна клубова артерія	495
Судини верхньої кінцівки	498
Анастомози артерій верхньої кінцівки	502
Вени верхньої кінцівки	503
Артерії нижньої кінцівки	504
Вени нижньої кінцівки	508
Вени тулуба	509
Нижня порожниста вена	514
Вени таза	515
Спільна клубова вена	515
Система ворітної печінкової вени	517
Порто-кавальні анастомози	517
Кава-кавальні анастомози	518
Лімфатична система	518
Ділянкові лімфатичні судини та вузли	522
Лімфатичні судини і вузли нижньої кінцівки	522
Лімфатичні судини і вузли таза	525
Лімфатичні судини і вузли живота	525
Лімфатичні судини і вузли грудної клітки	526
Лімфатичні судини і вузли верхньої кінцівки	528
Автономна (вегетативна) нервова система	530
Симпатична частина	532
Парасимпатична частина	538
Нутрощеві сплетення та нутрощеві вузли	542

Спинномозкові нерви	548
Периферична іннервація сом	550
Закономірності розподілу нервів	553
Шийні нерви	554
Плечове сплетення	556
Грудні нерви	560
Поперекові нерви	561
Поперекове сплетення	561
Крижові нерви та куприковий нерв	563
Крижове сплетення	563
Куприкове сплетення	566

Навчальне видання
Федонюк Я.І., Ющак М.В., Герасимюк І.Є., Боймиструк І.І.,
Федонюк Л.Я., Пришляк А.М., Флекей П.П., Білик Л.С.,
Білик А.Л., Говда Р.В., Гантімуров А.В., Яворська С.І.

АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ ДЛЯ СТОМАТОЛОГІВ

Навчально-методичний посібник
до практичних занять

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Ольга Котульська*
Обкладинка *Володимира Басалиги*
Комп'ютерна верстка *Нелі Ягній, Галини Телев'як*

Підписано до друку 20.05.2011. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 33,48. Умовн. фарбо-відб. 33,48.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 43-00-46; 25-18-09
publishing@budny.te.ua
www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-1557-8

9 789661 015578